

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи

бульвар Т.Шевченка, 60, м. Київ, 01032
E-mail: demography@idss.org.ua

Телефон/факс (044) 486-62-37, 486-62-38
Web: <http://www.idss.org.ua>

Код ЄДРПОУ 26297291

05.07.2019 № 181-10/155

на № _____ від _____

Газета
"Голос України"
Горлову А.Ф.

Вул. Петра Нестерова, 4,
м. Київ, 03047

Шановний Анатолію Федоровичу!

22 червня 2019 року у газеті «Голос України» була опублікована стаття В. Сергійчука "Про кулінарні смаки радянського кіно замість серйозної розмови про велику трагедію українства"¹ Формально стаття присвячена Міжнародному науковому симпозиуму «Епоха Голодомору у мовній та концептуальній картині світу», який відбувся 7–8 червня 2019 року і основним організатором якого був Український науково-дослідний та освітній центр вивчення Голодомору (HREC in Ukraine). Я особисто брав участь у роботі симпозиуму, і хочу зазначити, що інформація, викладена у статті не відбиває зміст та дух того, що відбувалось на симпозиумі. Початок статті, де йшлося про симпозиум, був просто використаний автором, щоб викласти його власну позицію щодо оцінки втрат населення України внаслідок Голодомору. Зазначу, що на симпозиумі проблема оцінки втрат взагалі не розглядалась. Стаття набула певного розголосу, почалось її обговорення в соціальних мережах. Критичний аналіз статті В. Сергійчука був зроблений, зокрема, Г. Єфіменком².

Головний зміст статті В. Сергійчука та реакції на неї Г. Єфіменка – це питання коректності обчислення втрат внаслідок Голодомору, що і зумовило

¹ http://www.golos.com.ua/article/318597?fbclid=IwAR2WzT_qaJCZ7tjq88uiyUGBP79UTC2p--ZYsODAWiFHum9jp8zsLDIOTw

² Геннадій Єфіменко. Прорахунки у розрахунках або як Володимир Сергійчук власні твердження спростував http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2648-gennadij-efimenko-prorakhunki-u-rozrakhunkakh-abo-yak-volodimir-sergijchuk-vlasni-tverdzhennya-sprostuvav?fbclid=IwAR1cjgygxx3ifqgi8kw_vix_l-gnz-hutsc24ljsx8kqx7w_xsboxghgqzi

написання цього листа. Річ у тім, що Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України є провідною установою в Україні та світі, яка протягом багатьох років проводить системні дослідження демографічних втрат внаслідок соціальних катастроф, зокрема Голодомору. Результати досліджень, зроблені нашими фахівцями, були покладені в основу рішення Апеляційного суду м. Києва від 13 січня 2010 року у кримінальній справі за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932–1933 роках, а також були відображенні у численних публікаціях у вітчизняних та закордонних фахових наукових виданнях, представлені на міжнародних та вітчизняних наукових конференціях, круглих столах, семінарах, прес-конференціях.

Детально зупинюсь на недоліках у статті В. Сергійчука.

1. В. Сергійчук пише, що запропонований ним виступ: «... спростовує спроби окремих науковців не тільки применшити кількісні втрати Голодомору 1932—1933 років, а й розмивати його геноцидний характер, що проявляється, скажімо, у включенні до нього 1934 року і творенні міфу про голод 1928—1929 років в УСРР.». Тут зупинимось на трьох окремих тезах автора.

- 1.1) Щодо применшення кількості втрат.

Проблема демографічних втрат України внаслідок Голодомору (зокрема, втрат через надсмертність) постійно перебуває у центрі увазі вітчизняних та закордонних вчених (див. табл.).

Таблиця. Оцінки втрат населення України через надсмертність внаслідок Голодомору

Автор	Рік публікації	Період	Втрати через надсмертність, млн осіб
Сосновий С.	1942	1932—1933	4,8
Кубійович В.	1949	1932—1933	2,5
Конквест Р.	1986	1930—1937	5,0
Пирожков С., Перковський А.	1989	1927—1938	4,0
Кульчицький С.	1989	1932—1933	3,5
Рудницький О.	1990	1932—1934	3,8
Віткрофт С.	2001	1932—1933	3,0—3,5
Валлен Ж. та співавтори	2002	1927—1938	2,6
Рудницький О.*	2009	1932—1934	3,9
Максудов С.	2010	1927—1938	3,7
Рудницький О. та співавтори	2015	1932—1934	3,9

* Висновок науково-демографічної експертизи для Служби Безпеки України.

Результати розрахунків відрізняються через різну інформаційну базу, яку використовували дослідники, методику розрахунку, гіпотези тренду демографічних процесів та період обчислення втрат. Підкреслимо, що діапазон оцінок лежить у межах 2,5–5,0 млн осіб. Наші дослідження свідчать, що більша кількість втрат не могла бути компенсована до перепису 1937 р. (або 1939 р.) народжуваністю (за період після Голодомору жінки не змогли б народити таку кількість дітей, щоб загальна чисельність населення дорівнювала чисельності, яка була зафіксована переписами).

Кількість втрат у 7,0 млн осіб, а іноді називаються числа у 10 і навіть більше млн втрат, артикулюється окремими політиками та громадськими діячами вже давно. Ця кількість також підтримується частиною української діаспори. У 2008 році тодішній президент Світового конгресу українців А. Лозинський заявив провідному українському історику, досліднику Голодомору В. Кульчицькому: «Втрати від Голодомору, хоч якими б вони не були насправді, мають перевищувати втрати від Голокосту (6 млн осіб), це допоможе міжнародному визнанню Голодомору геноцидом»³. Про певну заангажованість частини української діаспори, яка дійсно робить багато у світі для інформування громадськості різних країн щодо Голодомору, свідчить і мій особистий досвід спілкування з окремими її представниками. На жаль, наукової методології визначення такої кількості втрат вони надати не можуть, її просто не існує.

Про те, що його дослідження втрат від Голодомору політично заангажовані, сказав в інтерв'ю газеті «Україна Молода» (28.03.2018) сам В. Сергійчук: «Ось чому твердження нашої діаспори про втрати від 7 до 10 мільйонів загиблих у 1932—1933 роках сприймаю як дороговказ до подальших досліджень.»⁴. Це просто суперечить принципу неупередженості проведення наукових досліджень і ставить під сумнів кваліфікацію науковця.

-1.2) Щодо розмивання геноцидного характеру Голодомору включенням до нього 1934 року.

Дослідження, які проводились співробітниками нашого інституту у співпраці з О. Воловиною (США) засвідчили, що явище надсмертності мало місце і в 1934 році як дещо віддалений результат впливу голоду, який був у 1932 та 1933 роках. Проте автор свідомо чи просто через незнання вводить в оману читачів. Річ у тім, що згідно Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року «Про

³ Кульчицький С.В. Голодомор як геноцид: якою мусить бути доказова база // Український тиждень, 2016, №47, с. 8–11.

⁴ <http://umoloda.kiev.ua/number/3292/196/121854/?0>

запобігання злочину ґеноциду та покарання за нього» при визначенні злочину ґеноцидом будь-які кількісні (рівень насмертності) чи часові критерії відсутні. Має значення характер і перебіг злочину. До речі, ґеноцидом може бути визнаний злочин, який і не призвів до смерті людей.

-1.3) Щодо творення міфу про голод 1928—1929 років в УСРР.

На підтвердження цієї тези В. Сергійчук наводить таблицю 2, у якій порівнює смертність 1928 року з смертністю у 1926–1927 рр. Тут знову ми маємо справу з не розумінням автором базових речей. Річ у тім, що голод може бути абсолютним (повна відсутність харчів) чи частковим (коли певна кількість продуктів споживається, але вона нижче нормального фізіологічного рівня). У другому випадку мова йде про голодування, яке може не призводити до підвищеного рівня смертності, але має віддалені у часі негативні наслідки. Таким чином у читача створюється враження, що у другій половині 1920-х років в Україні не було проблем з харчуванням. Як засвідчують дослідження українських вчених, у цей період мали випадки голоду, але він не мав абсолютного характеру, та відбувався на локальних територіях. Тому це не відображається статистикою на рівні України. До речі, праця М. Птухи, на яку посилається автор, не була опублікована, вона є у виді рукопису, що не дає змоги використовувати наведені числа як остаточні.

2. Багато місця в статті В. Сергійчук присвячує показникам смертності по Таращанському району. Не заглиблюючись у деталі зупинюсь на основних моментах.

-2.1) У таблиці 1 автор наводить число померлих у Таращанському районі у 1933 році – 8 635 осіб. У той же час в іншій публікації в газеті «Голос України» (23 листопада 2018 р.) він наводить інше число – 8 715 померлих⁵. Є у автора й інші хиби в наведених даних та їх інтерпретації, про що написано у згаданій публікації Г. Єфіменка. Не буду повторюватись, зазначу тільки, що за розрахунками фахівців нашого інституту кількість померлих у Таращанському районі у 1933 році з урахуванням оцінки недообліку становила 17 860 осіб, у тому числі 17 261 у сільській місцевості.

-2.2) Заувага В. Сергійчука щодо реєстрації у 1934 році померлих у 1933 році потребує розгляду на предмет масовості цього явища і порядку організації реєстрації демографічних подій у той період. Незалежно від результату, загальне число втрат від Голодомору не зміниться, можливий не суттєвий перерозподіл втрат між 1933 та 1934 роками.

⁵ <http://www.golos.com.ua/article/310406>

-2.3) Загальною хибою автора у аналізі реєстрації є необґрунтоване розповсюдження окремих випадків на всю Україну. Перебіг голоду дуже різнився за територією, повнота реєстрації померлих була доволі різна, по багатьох районах первинні документи не збереглися або мають фрагментарний характер.

І насамкінець, хочу зупинитись ще на одному моменті у статті В. Сергійчука. Його стаття починається словами: «Первинні документи українських архівів засвідчують і прямо, і опосередковано: втрати під час Голодомору справді становлять щонайменше сім мільйонів, а остаточну цифру ще треба встановлювати.

Про це вже неодноразово наголошувалося і на тих конференціях чи симпозіумах, які організовує Український науково-дослідний та освітній центр вивчення Голодомору (Hres in Ukraine), що спонсорується ...».

Із наведеного тексту випливає, що Український науково-дослідний та освітній центр вивчення Голодомору підтримує позицію автора, що втрати «справді становлять щонайменше сім мільйонів, а остаточну цифру ще треба встановлювати». Наскільки мені відомо, фахівці Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору не підтримують позицію автора статті у цьому питанні. Тобто стаття відверто фальсифікує позицію центру та дезінформує читачів.

Позиція фахівців нашого інституту полягає у тому, що обговорення методології та кількісної оцінки втрат не повинні проводитись у засобах масової інформації. Читачі не є фахівцями у цих питаннях, їх сприйняття є суто емоційним, тим більше, що дуже часто інформація з цього питання подається не професійно та політично заангажовано. Кожен повинен займатись своєю справою. Питання демографічних втрат у всьому світі належить до компетенції демографічної науки і повинно вирішуватись у вузьких професійних колах.

Разом з тим, якщо Ваша газета і в подальшому буде звертатись до питання демографічних втрат, фахівці інституту готові надати фахові консультації та коментарі.

З повагою,

**Заступник директора
з наукової роботи**

О.М. Гладун